

Andrius MARCINKEVIČIUS
Lietuvos socialinių tyrimų centras

Rusų kilmės Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių iš Lietuvos ryšiai su rusų diaspora JAV: individualios patirtys

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjami rusų kilmės Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių iš Lietuvos ryšiai su rusų diaspora JAV, gilinamasi į individualias dalyvavimo rusų emigrantų religinių ir visuomeninių organizacijų veikloje patirtis bei istorinėse rusų stačiatikių kapinėse išlikusių antkapinių paminklų spektrą. Atsižvelgiama į tai, kokios įtakos rusų kilmės karo pabėgėlių iš Lietuvos ryšiams su rusų diaspora turėjo kilmė, šeiminiai ir socialiniai ryšiai, Lietuvoje ir svetur įgytas išsilavinimas, darbinės ir visuomeninės veiklos patirtys. Tyrimas atskleidė, kad Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai iš Lietuvos, išlikę ištikimi rusų kultūrai ir išlaisvintos iš komunizmo Rusijos idėjai, JAV įsijungė į visuomeninę veiklą, kuria siekta supažindinti amerikiečius su ikirevoliucinės Rusijos kultūrinėmis ir religinėmis tradicijomis, demaskuoti komunistinę ideologiją. Dalis pabėgėlių, kaip ir rusų diaspora, įsiliejo į užsienio Rusų stačiatikių bažnyčios, priešiškos SSRS atžvilgiu dėl religinio persekiojimo, dvasininkų ir tikinčiųjų bendruomenes.

Raktažodžiai: Antrasis pasaulinis karas, Lietuva, rusų kilmės pabėgėliai, etninė ir religinė tapatybė, rusų diaspora.

Įvadas

Antrojo pasaulinio karo laikotarpiu Lietuva dėl okupacinių režimų politikos ir tiesioginių karo veiksmų prarado keletą šimtų tūkstančių įvairių tautybių gyventojų. Viena svarbiausių kraštą ištikusio karo pasekmių buvo masinė emigracija: į Vakarų pasitraukė apie 64 tūkst. Lietuvos gyventojų, įvardijamų šiolaikinėje istoriografijoje trečiąja emigrantų

bangą (dipukais).¹ Dauguma šių pabėgėlių buvo lietuviai, kurie, iš pradžių atsidūrę karo pabėgėlių (perkeltųjų asmenų) stovyklose, vėliau išsibarstę po įvairias pasaulio šalis, siekė išsaugoti lietuvių ir pasitarnauti Lietuvos laisvės bylai. Lietuvių diasporos istorija yra neatsiejama šiuolaikinių mokslinių tyrimų ir valstybės istorinio pasakojimo dalis.

Per Antrąjį pasaulinį karą į Vakarų traukėsi ir kitų tautybių Lietuvos gyventojai, tarp jų – rusų kilmės pabėgėliai. Iki šiol stinga tyrimų apie jų skaičių, politines nuotaikas ir socialinę padėtį karo pradžioje, ypač likimą emigravus. Šis aspektas lieka viešajame diskurse sureikšminamų ir radikaliai besiskiriančių istorinių pasakojimų paraštėje. Viena iš šių pasakojimų rusai Antrojo pasaulinio karo įvykių kontekste siejami su sovietų režimo šalininkų, represijų ir rusifikacijos politikos vaizdiniais.² Kitos interpretacijos pagrindas – dabartinės Rusijos įgyvendinama istorijos politika, pabrėžianti SSRS ir Raudonosios armijos išskirtinį vaidmenį išvaduojant Europą nuo fašizmo ir neigianti Baltijos šalių okupaciją.³ Šie pasakojimai yra pagrįsti daugybės aukų istorija, bet Lietuvos rusų atžvilgiu selektyvūs ir neatspindi jų patirčių karo laikotarpiu įvairovės.

Šio tyrimo objektas – rusų kilmės Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai iš Lietuvos, pokiais atvykę į JAV. Sudėtingos sąlygos karo pabėgėlių stovyklose, baimė būti prievarta sugrąžintiems į SSRS, rūpesčiai dėl išvykimo į kitą žemynų šalį ir adaptacijos iššūkiai – daugeliui emigrantų iš Lietuvos žinomos patirtys. Daliai rusų kilmės karo pabėgėlių iš Lietuvos savitumo teikė tapatybės bruožai, emigracijoje siejė juos ne tik su lietuvių, bet ir su rusų diaspora, taip pat rusų kultūrai ir stačiatikybei artimais kitų tautybių pabėgėliais. Šie žmonės buvo Lietuvos visuomenės ir jos kultūros įvairovės dalis: valstybės ir privačių įstaigų tarnautojai, karininkai, inžinieriai, teisininkai, dvasininkai, Mokytojų draugijos rusų gimnazijos ir lietuviškų ugdymo įstaigų auklėtiniai, Vytauto Didžiojo universiteto absolventai, visuomeninių organizacijų nariai.

Šio straipsnio tikslas – ištirti rusų kilmės Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių iš Lietuvos ryšius su rusų diaspora JAV, analizuojant dalyvavimo rusų emigrantų religinių ir visuomeninių organizacijų veikloje individualias patirtis ir istorinėse rusų stačiatikių kapinėse išlikusius antkapinius paminklus. Gilinamasi, kokios įtakos individų ryšiams su rusų diaspora turėjo kilmė, šeiminiai ir socialiniai ryšiai, išsilavinimas, darbinės ir visuomeninės veiklos patirtys. Atsižvelgiant į šiuos veiksnius, analizėje išskiriamos dvi amžiaus kategorijos: 1) pabėgėliai, pažinę Rusiją iš asmeninės patirties; 2) pabėgėliai, įgiję žinių apie Rusiją ir rusų kultūrą Lietuvoje. Tyrimas apsiriboja atskirų patirčių analize ir nėra reprezentatyvus. Tam būtų reikalingas platesnis šaltinių duomenų masyvas, kurį tikimasi sukaupti ateityje.

¹ *Lietuva, 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija*, red. A. Anušauskas. Vilnius: Mintis, 2005, 388.

² Frėjutė-Rakauskienė, Monika, „Rusų etninės grupės reprezentacija Lietuvos spaudoje. Neįvykusių Antrojo pasaulinio karo žaidžios“, in *Lietuvos rusai XX–XXI a. pradžioje: istorija, tapatybė, atmintis*, red. G. Potašenko. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, 351–387; Marcinkevičius, Andrius, „Istorinio teisingumo diskursų formavimas Lietuvos spaudoje lietuvių ir rusų kalba“, in Frėjutė-Rakauskienė, Monika et al., *Socialinis ir istorinis teisingumas daugiaetniniėje Lietuvos visuomenėje: sampratos, patirtys ir kontekstai*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2018, 45–100.

³ Lopata, Raimondas, „Rusijos istorijos politika“, *Politologija* 4 (2013), 3–42; Klumbytė, Neringa, „Bipolinio istorinio teisingumo struktūros ir politinė atskirtis. Lietuvos rusakalbių prisiminimai apie Antrąjį pasaulinį karą Lietuvoje ir Rusijos istorijos politikos kontekste“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2 (2017), 137–168.

Šaltinių ir istoriografijos apžvalga

Rusų kilmės Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai iš Lietuvos buvo maža grupė, įsiliejusi į karo pabėgėlių iš Rytų Europos srautą, todėl turbūt dėsninga tai, kad jiems stinga dėmesio istoriografijoje. Lietuvoje išleista nemažai darbų, skirtų rusų bendruomenei 1918–1940 m., bet mažai tyrinėta jos padėtis sovietų ir nacių okupacijų laikotarpiais, kurių įvykiai skatino pasitraukti į Vakarų.⁴ Istorikas Grigorijus Potašenko užsimena apie rusų emigraciją į Vakarų ir keletą žymesnių jos atstovų straipsnyje apie rusų migraciją tarp Lietuvos ir kitų sovietinių respublikų stalinizmo laikotarpiu. Autorius teigia, kad Vakarų kryptimi rusų emigracija greičiausiai nebuvo didelė ir galėjo siekti kelis šimtų žmonių, bet kartu pripažįsta, kad stinga nuodugnesnių tyrimų šia tematika.⁵ Dailėtyrininkų darbuose atskleista Lietuvos dailės istoriko ir kritiko Mikalojaus Vorobjovo biografija, įskaitant tragišką likimą JAV.⁶ Jo dukters Mašos Vorobjovos portretas iškyla veikale, atskleidžiančiame poeto Josifo Brodskio biografiją ir saitus su Lietuva.⁷

Šio straipsnio autoriaus ankstesnėje publikacijoje mėginta pateikti rusų kilmės Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių iš Lietuvos portretą per socialinio statuso, politinių pažiūrų ir kultūrinių nuostatų dimensijas, išskiriant svarbiausias šių žmonių emigracijos į Vakarų priežastis ir apibrėžiant išsisklaidymo po pasaulį geografines ribas. Konstatuota, kad socialiniu statusu rusų kilmės karo pabėgėliai iš Lietuvos (manytina, kad ši sąvoka tikslesnė negu išeivių) iš esmės nesiskyrė nuo lietuvių (vyravo inteligentija), bet dalį jų traukė ikirevoliucinės Rusijos kultūra ir jie išlaikė ryšį su stačiatikių (rečiau sentikių) bažnyčia. Jų veiklos pėdsakai rusų diasporoje buvo ryškesni negu lietuvių diasporoje.⁸ Sukaupiti papildomi duomenys leidžia šiame straipsnyje išsamiau išnagrinėti rusų kilmės karo pabėgėlių iš Lietuvos ryšio su rusų diaspora aspektą, sutelkiant pagrindinį dėmesį į Pirmojo pasaulinio karo ir Rusijos pilietinio karo dalyvių bei iki 1940 m. Lietuvoje veikusių rusų jaunimo organizacijų narių likimą JAV.

Rusijos istoriografijoje gausu darbų, kuriuose tiriama rusų diasporos istorija apskritai ir tam tikrose šalyse, svarbių siekiant suvokti kontekstą, kuriame JAV atsidūrė rusų kilmės karo pabėgėliai iš Lietuvos. Pavyzdžiui, analizuojami JAV imigracijos politikos ir imigrantų teisinio statuso aspektai, rusų emigrantų susivienijimų vaidmuo organizuojant karo pabėgėlių įkurdinimą JAV, Stačiatikių bažnyčios veikla, įvairių socialinių grupių (rašytojų, mokslininkų, buvusių karininkų ir kitų) atstovų adaptacijos specifika, emigrantų iš SSSR

⁴ Laukaitytė, Regina, „Sentikių bažnyčia Lietuvoje vokiečių okupacijos metais (1941–1944)“, *Istorija* 69 (2008), 33–41; Laukaitytė, Regina, „Rusai Lietuvoje vokiečių okupacijos metais (1941–1944)“, *Lietuvos istorijos metraštis* 1 (2011), 57–69; Лаукайтите, Регина, «Репрессии против духовенства Литовской православной епархии в период сталинизма», *Православие в Балтии* 8 (2018), 149–164.

⁵ Potašenko, Grigorijus, „Rusai Lietuvoje 1944 m. liepą–1953 m.: rusų migracijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos atmintis“, in *Lietuvos rusai XX–XXI a. pradžioje: istorija, tapatybė, atmintis*, red. G. Potašenko. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, 73–182.

⁶ Saladžinskas, Sigitas, „Tragiški Mikalojaus Vorobjovo ir jo tėvų gyvenimo faktai“, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis* 16 (2012), 9–26; *Dailės kritikas ir istorikas Mikalojus Vorobjovas (1903–1954)*, t. 1, sud. G. Jankevičiūtė. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2017.

⁷ *Josifo Brodskio ryšiai su Lietuva*, sud. R. Katilius. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2013.

⁸ Marcinkevičius, Andrius, „Antrojo pasaulinio karo laikotarpio rusų kilmės išeiviai iš Lietuvos: socialinio ir kultūrinio portreto metmenys“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (2016), 15–28.

potencialo panaudojimas Šaltajame kare ir kt.⁹ Šioje istoriografijoje menkai atsispindi likimai rusų kilmės karo pabėgėlių iš Lietuvos, kurie autoritetu neprilygo garsiausiems rusų diasporos JAV veikėjams. Kita vertus, fragmentiškos žinios iš biografinių žinytų apie rusų emigracijos veikėjus Šiaurės Amerikos šalyse ir rusų stačiatikių nekropolius leidžia atsekti kai kurių iš jų pėdsaką.¹⁰

Paskelbtų šaltinių aptariama tematika bazė ribota. Pavyzdžiui, iš memuarų paminėtini Pietų Floridos universiteto profesoriaus Anatolijaus Sokolskio atsiminimai, kuriuose, nepaisant įvairių netikslumų, išsamiai pristatomi autoriaus gyvenimo Lietuvoje, Rusijoje, Prancūzijoje ir JAV etapai, įvertintas rusų diasporos indėlis į Lietuvos ir JAV raidą.¹¹ Yra išleisti iš Kauno kilusio stačiatikių dvasininko Aleksandro Černajaus atsiminimai, kuriuose daug dėmesio skiriama sovietų ir nacių okupacijų, traukimosi iš Lietuvos 1944 m. ir veiklos karo pabėgėlių stovyklose siužetams.¹² Dailininko Mstislavo Dobužinskio¹³ ir Rusijos imperijos reformatoriaus, Kalnaberžės dvaro savininko Piotro Stolypino dukters Marijos Bok¹⁴ atsiminimai atspindi abiejų autorių sentimentus Rusijos imperijos laikotarpiui, bet neleidžia pažvelgti į gyvenimo JAV patirtis.

Tyrimo metu pravertė JAV lietuvių išeivijos („Draugas“, „Darbininkas“) ir spaudos anglų kalba tekstai, kuriuose rašyta apie konkrečius rusų kilmės karo pabėgėlius iš Lietuvos. Siekiant atskleisti jų ryšio su rusų diaspora prielaidas, remtasi Lietuvos valstybės istorijos archyvo ir Lietuvos centrinio valstybės archyvo dokumentais (metrikai, karininkų, studentų, rusų organizacijų, „svetimšalių“ bylos). Pasitelkiant šiuos dokumentus, ieškota JAV rusų stačiatikių kapinėse palaidotų karo pabėgėlių iš Lietuvos per interneto svetainę www.findagrave.com ir nustatyta keletas dešimčių šeimų. Kaip pagalbiniai šaltiniai įvardytini keletas rusų kilmės karo pabėgėlių iš Lietuvos palikuonių JAV, su kuriais autorius palaiko ryšį, elektroniniai laišakai. Šie laišakai ir jų priedai (nuotraukos, metrikai ir kiti

⁹ Raeff, Marc, *Russia Abroad: A Cultural History of the Russian Emigration, 1919–1939*. New York: Oxford University Press, 1990; Нитобург, Эдуард Львович, *Русские в США. История и судьбы: 1870–1970*. Москва: Наука, 2005; *Эмиграция и репатриация в России*, под ред. В. А. Ионцев et al. Москва: Попечительство о нуждах российских репатриантов, 2001; Хисамутдинов, Амир Александрович, «Русские в Америке: проблемы адаптации», *Ойкумена. Регионоведческие исследования* 4 (15), (2010), 9–14; Антошин, Алексей Валерьевич, *Российские эмигранты в условиях «холодной войны»: середина 1940-х – середина 1960-х гг.* Екатеринбург: Изд-во Уральского государственного университета, 2008; Антошин, Алексей Валерьевич, «Культура российской диаспоры в США (1960-е – 1980-е гг.)», *Ойкумена. Регионоведческие исследования* 1 (2011), 43–51; Волков, Евгений Владимирович, «Антибольшевистская российская эмиграция в США: к вопросу о специфике диаспоры», *Magistra Vitae: электронный журнал по историческим наукам и археологии* 1 (2017), 152–162; Медведева, Татьяна Александровна и Бушуева, Светлана Вадимовна, «Проблемы формирования второй волны Российской эмиграции XX века», *История. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского* 5 (2017), 31–39 ir kt.

¹⁰ *Русские в Северной Америке. Биографический словарь*, сост. Е. А. Александров. Хэмдэн (США), Сан Франциско (США), Санкт Петербург (Россия), 2005; *Незабытые могилы. Российское зарубежье некрологи 1917–1997 в шести томах*, сост. В. Н. Чуваков. Российская государственная библиотека. Отдел литературы русского зарубежья. Москва: Российская государственная библиотека, издательство «Пашков дом», 6 т., 1999–2006.

¹¹ Sokolsky, Anatole, *Through War, Revolution and Peace*. Salt Lake City: Palimpsest Press, 1998.

¹² Чернай, Алексей (архимандрит), *Жизненный путь русского священника*. Сан-Франциско: Глобус, 1981.

¹³ Добужинский, Мстислав Валерианович, *Воспоминания*, под. Г. И. Чугунов. Москва: Наука, 1987.

¹⁴ Бок, Мария, П. А. *Столыпин, Воспоминания о моем отце*. Москва: Современник, 1992.

dokumentai, bukletai) atskleidžia etninės ir religinės tapatybės bruožus, rusų, lietuvių ir kitų kultūrų raiškos bei sąveikos šeimose pėdsakus.

Rusų diasporos JAV „lietuviškasis“ dėmuo

Sąvokomis „rusų emigracija“ (rus. *Русская эмиграция*) ir „Užsienio Rusija“ (rus. *зарубежная Россия*) Rusijos istoriografijoje nurodoma ne tautybė, o priklausymas Rusijos ir SSRS piliečiams.¹⁵ Išskiriamos 4 emigracijos į JAV XX a. bangos: 1) darbo emigrantai iš Rusijos imperijos; 2) porevoliucinė emigracija; 3) Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai; 4) Šaltojo karo politiniai ir ekonominiai emigrantai. Iš jų kaip „rusiškiausios“ sudėties įvardijama antroji banga, kuriai gausiai atstovavo dvarininkai, karininkai ir inteligentija.¹⁶ Šios bangos atstovai, pokariu emigravę į JAV, tapo ir trečiosios bangos dalimi. Trečioji banga laikoma idėjomis tolimesniam Rusijos imperijos atminčiam, bet daug nusipelnusia priėmusių šalių ekonominei ir kultūrinei raidai. Šią bangą sudarė 0,5–0,7 mln. žmonių, iš jų rusų – tik apie 31,7 tūkst. (7 proc.). Prie jų prisijungę rusų emigrantai, bėgę iš Centrinės ir Pietryčių Europos šalių.¹⁷ XX a. 5–6 dešimtmečiuose iš Europos į JAV atvyko ne mažiau kaip 144 tūkst. karo pabėgėlių iš SSRS, bet į šį skaičių nepateko atvykusieji su fiktyviais dokumentais.¹⁸ Rusai dėl įtarimų sąsajomis su komunizmu neretai vengė JAV įvardyti savo tautybę ir tapatinosi su Baltijos šalių tautomis ir lenkais, ypač XX a. 6 dešimtmetyje išplitus makartizmo judėjimui.

Rusų kilmės Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai iš Lietuvos, JAV palaikę ryšius su rusų diaspora, turėjo daugiausia antrosios bangos bruožų: atsidūrus už savos kultūrinės aplinkos ribų, rusų kultūra tapo esminiu tapatinimosi su rusų tauta aspektu. Šių žmonių tapatumą formavo ne tik literatūros, meno arba mokslo kūriniai, bet visi institutai, stiprinę priklausymą rusų nacijai: cerkvė, mokykla, teatras, žurnalai ir laikraščiai, organizacijos.¹⁹ Iš tokių nepriklausomoje Lietuvoje buvo keletas buvusių stambių dvarininkų šeimų (Vasilčikovai, Veriovkina, Olsufjevai), taip pat Rusijos imperijos valstybės įstaigų tarnautojai ir karininkai, jų šeimų nariai, kilę iš Kauno ir kitų Lietuvos vietovių, Lenkijos okupuoto Vilniaus krašto teritorijos. Amžininkų vertinimu, baltųjų emigrantų šalyje buvo apie 600 žmonių.²⁰ Kai kurie emigrantai dėl gero išsilavinimo ir specialistų paklausos Lietuvoje

¹⁵ Гентшке, Ваперия Львовна, Сабенникова, Ирина Вячеславовна и Ловцов, Алексей Сергеевич, *Исследователи Русского Зарубежья. Биографический словарь*, выпуск 1. Москва, Берлин: Директ-Медия, 2018.

¹⁶ Сабенникова, Ирина Вячеславовна, «Русская эмиграция как историко-культурный феномен», *Мир России* 3 (1997), 155–184.

¹⁷ *Население России в XX веке. Исторические очерки*, отв. ред. Ю. А. Поляков, т. 2: 1940–1959 гг. Москва: РОССПЭН, 2001, 148–149.

¹⁸ Головкин, Александр Андреевич, «Правовое положение русских эмигрантов в США в послевоенный период (1945–1950-е гг.)», *Вестник РУДН. Серия: История России = RUDN Journal of Russian History*, 2017, vol. 16, no. 1, 91.

¹⁹ Сабенникова, «Русская эмиграция как социокультурный феномен», 162.

²⁰ *Балтийско-русский сборник. Книга II: Материалы по истории русской жизни в Риге и Каунасе*. Из Архива Гуверовского института. Издание подготовили Лазарь Флейшман и Борис Равдин. Stanford, 2007.

sėkmingai įsiliejo į darbinę veiklą (Vytauto Didžiojo universiteto dėstytojai, karininkai, Valstybės teatro artistai, tarnautojai), bet dauguma dirbo privačiose įstaigose, turėjo imtis už nedidelį atlygį menkos kvalifikacijos tereikalaujančių ir atsitiktinių darbų, patyrė socialinę atskirtį. Ją iš dalies didino „svetimšalių“ statusas.²¹

Atlikta istoriografijos ir šaltinių analizė leidžia įvardyti keletą į rusų tapatybės išlaikymą nukreiptų institutų JAV, kuriuose išvelgintas rusų kilmės Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių iš Lietuvos pėdsakas. Vienas iš jų – visuomeninės organizacijos. Vyresniosios kartos atstovai sietini su organizacijomis (buvusių Rusijos karininkų), susijusiomis su istorinės atminties išsaugojimu, o jaunesniosios kartos – su organizacijomis, siekusiomis ne tik išlaikyti ir perduoti ikirevoliucinę rusų kultūrą savo vaikams, bet ir pristatyti ją amerikiečių visuomenei bei taip kovoti su sovietine ideologija. Kitas svarbus institutas – Rusų stačiatikių bažnyčia užsienyje (rus. *Русская православная церковь зарубежом*), kurios vyskupų sinodas ir daugelis dvasininkų 1950 m. persikėlė iš Miuncheno į JAV. Apie rusų kilmės karo pabėgėlių iš Lietuvos ryšį su rusų diaspora taip pat byloja jų kapavietės istoriškai susiformavusiose rusų stačiatikių JAV kapinėse, kuriose palaidota daug buvusio Rusijos imperijos elito atstovų, antrosios ir trečiosios bangos emigrantų.²² Įrašai ant paminklų neretai yra jų ryšio su rusų diaspora atspindys (stačiatikiški kryžiai, senoji ortografija, civilinės pareigos, karinis rangas ir pan.). Toliau plačiau aptariamas rusų kilmės karo pabėgėlių individualus santykis su šiais rusų diasporos JAV institutais.

Pirmojo pasaulinio karo ir Rusijos pilietinio karo dalyvių pėdsakais

Rusų kilmės Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai iš Lietuvos buvo įpratę ir jautė pareigą dalyvauti rusiškosios tapatybės išsaugojimo ir puoselėjimo institutų veikloje. Pavyzdžiui, Kauno rusų gimnazija, keliolika švietimo, kultūros, religinės ir labdaros organizacijų nuolat stokojo lėšų, bet tapo įrankiais, palaikiusiais jų ryšį su rusų kalba ir literatūra, teatru ir menu, liaudies papročiais, Rusijos istorija ir geografija, religinėmis tradicijomis ir kt. Šiems pabėgėliams, ypač iš kilmingų šeimų, buvo nesvetimos sąsajos su keliomis kultūromis: šeimose persipynė rusų ir vokiečių, rusų ir prancūzų, rusų ir lietuvių kultūrų įtaka, Kauno rusų gimnazijoje darniai bendravo skirtingų tautybių pedagogai ir mokiniai, todėl rusų kultūros vartotojai buvo ne tik rusai, bet ir žydai, lietuviai, vokiečiai, baltarusiai, ukrainiečiai. Kitas svarbus dalykas – tai, kad Lietuvos vyriausybė (ypač XX a. 3 dešimtmetyje) netoleravo rusų pabėgėliams svarbių buvusių Rusijos armijos ir Baltųjų judėjimo kariškių ir karo invalidų susivienijimų veiklos. Spėjama, kad legalia priedanga tokiems

²¹ Kasatkina, Natalija ir Marcinkevičius, Andrius, *Rusai Lietuvos Respublikos visuomenėje 1918–1940 m.: istorinės retrospektyvos konstravimas*. Vilnius: Eugrimas, 2009.

²² „Lietuviškas“ pėdsakas nustatytas Niujorko kaimynystėje esančiose Novo Divejevo moterų vienuolyno (įkurtas 1949 m.) kapinėse (tai – didžiausios rusų stačiatikių kapinės už Rusijos ribų, jose yra memorialas žuvusiems generolo Andrejaus Vlasovo Rusijos išlaisvinimo armijos kariams) ir Džordanvilio Švč. Trejybės vyrų vienuolyno (įkurtas 1930 m.) kapinėse. Šiuo aspektu taip pat paminėtinos Naujojo Džersio valstijos Džeksono miestelio Šv. Vladimiro rusų stačiatikių kapinės (dar įvardijamos kazokų kapinėmis).

žmonėms susiburti tapo Rusų sporto draugija.²³ Atsidūrę JAV, Pirmojo pasaulinio karo ir Rusijos pilietinio karo veteranai galėjo nevaržomi burtis į tokio pobūdžio susivienijimus su panašaus likimo tėvynainiais.

Bostone apsisutojęs Rusijos ir Japonijos karo bei Pirmojo pasaulinio karo dalyvis, daugelio karo ordinų kavalerius, vienas iš Kauno rusų gimnazijos steigėjų ir mokytojų, pulkininkas Jurgis Babuškinas (*Георгий Бабушкин, George Babushkin, 1878–1954*) buvo Rusų emigrantų draugijos narys.²⁴ XX a. 4 dešimtmetyje Kaune veikusios rusų draugijos „Kultūra-gyvenimas“, vienijusios grupę porevoliucinės bangos emigrantų, Rusų dramos teatro aktorius ir režisierius Vladimiras Bastunovas-Korčinskis (*Владимир Бастунов-Корчинский, 1894–1986*) keletą metų buvo Niujorko rusų dramos teatro režisierius. Įsidarbinęs diktoriumi ir literatūros laidų redaktoriumi „Amerikos balso“ radijo rusų kalba skyriuje, 1953–1965 m. jis gyveno Vašingtone, bendradarbiavo su rusų emigrantų žurnalais („Родные дали“, „Русское возрождение“), rašė atsiminimus apie savo dalyvavimą Pirmajame pasauliniame kare.²⁵ A. Bastunovas-Korčinskis baigė gyvenimą Tolstojaus fondo išlaikomoje senelių prieglaudoje.²⁶ Jo antkapyje Novo-Divejevo kapinėse yra įrašas, pabrėžiantis ryšį su Maskvos meno teatro aktorių Prahos grupe (*Артист Б. Пражской группы, Московск. Художеств. Театра и режиссер*), su kuria jis dirbo po Spalio perversmo Čekoslovakijoje.

Su rusų diaspora JAV buvo susijusi Kalifornijos valstijos San Fransisko mieste gyvenusi Rusijos imperijos reformatoriaus Piotro Stolypino duktė Marija Bok (*Мария Бок, Maria von Bock, 1886–1985*), čia 1953 m. atskira knyga išleidusi savo tėvo atsiminimus. Jos vyras jūrų karininkas, Rusijos ir Japonijos karo dalyvis, Port Artūro tvirtovės gynėjas, Kauno gubernijos Šiaulių apskrities taikos teismo garbės teisėjas Borisas Bokas (*Борис Бок, Boris von Bock, 1879–1955*) dirbo JAV inžinieriumi-mechaniku, bet kartu tapo Buvusių jūrų karininkų draugijos nariu ir vadovavo jubiliejiniam Port Artūro komitetui.²⁷ Jiedu su dukterimi gyveno Kalnaberžės dvare, bet, 1936 m. išvykę į Japoniją aplankyti Boriso brolio, užtruko trejus metus ir dėl Molotovo–Ribentropo pakto pasekmių į Lietuvą negrįžo.²⁸ Pirmojo pasaulinio karo dalyvis, generolo N. Judeničiaus Šiaurės Vakarų armijos narys, Lietuvos kariuomenės aviacijos kapitonas Aleksandras Soldatenkovas (1896–1984), gyvenęs su žmona Santa Helenos mieste, įvardijamas kaip Buvusių rusų lakūnų JAV draugijos narys.²⁹ Lietuvoje jis dirbo Amerikos lietuvių akcinėje bendrovėje³⁰, o Kauno rusų bendruomenėje buvo vertinamas kaip balalaikų ir chorinio dainavimo (okteto) ansamblių vadovas.

²³ Laukaitytė, Regina, „Imperijos epilogas Lietuvoje: rusų emigrantai 1918–1940 m.“, *Istorija 2* (78) (2010), 27.

²⁴ «Бабушкин Георгий», *Русские в Северной Америке*, 41.

²⁵ «Бастунов Владимир», *Русские в Северной Америке*, 48.

²⁶ „Vladimir Bastunov“, *The Journal News*, 1986 July.

²⁷ «Бок Борис Иванович», «Бок Мария Петровна», *Русские в Северной Америке*, 66.

²⁸ Фостер, Людмила, «Американский потомок Столыпина», *Русский вестник*, 2008, 26 марта, žiūrėta 2020 spalio 28, <http://www.rv.ru/content.php3?id=7404>.

²⁹ *Русская жизнь*, 1984, 21 января.

³⁰ 1933 03 14 Amerikos lietuvių akcinės bendrovės liudijimas, LCVA, f. 631, ap. 7, b. 11618, l. 11.

Novo–Divejevo kapinėse yra Rusijos imperijos laivų inžinieriaus, vokiečių kilmės stačiatikio Leopoldo Švedes (*Леопольд Шведе, Leopold von Schwede*, 1864–1950), turėjusio Lietuvoje Lėlaičių dvarą, dukters Nadeždos Skrydlovos (*Надежда Скрыдлова*, 1890–1991) kapas.³¹ Su ja palaidotas vyras Fiodoras Skrydlovas (*Феодор Скрыдлов*, 1884–1965), kaip rodo įrašas antkapyje, buvo Rusijos imperatoriškojo laivyno vyresnysis leitenantas (*Ст. лейт. Рус. Имп. Флота*). Be to, jis tarnavo generolo N. Judeničiaus Šiaurės Vakarų armijoje.³² Nadeždos sesuo Mūza Lepecha (*Муза Лепеха, Musa Lepecha*, 1899–1991) buvo iš Raseinių kilusio admirolo P. Vrangelio Pietų armijos karininko, paskutinio Novorosijsko dragūnų pulko vado, pulkininko Aleksandro Lepechos (*Александр Лепеха, Alexander Lepecha*, 1890–1974) žmona. Šis nuo 1921 m. gyveno šeimos dvare Lietuvoje, tarnavo kapitonu I husarų pulke, o 1930–1944 m. dirbo Ūkio banko Raseinių skyriaus vedėju. Pirmosios sovietų okupacijos metu A. Lepecha buvo suimtas, bet per pažintis Vokietijos atstovybėje ištrūko iš Lietuvos. JAV jis dirbo elektronikos, o žmona – vaikiškų kombinezonų siuvimo fabrike.³³ Abu sutuoktiniai palaidoti Vašingtono Rok Kryko (*Rock Creek*) kapinėse. Prie A. Lepechos pavardės paminkle iškaltas įrašas rusų kalba „pulkininkas“.

Įrašas Boriso Korablikovo (*Борис Корабликов, Boris Korablikov*, 1898–1986) antkapyje Novo–Divejevo kapinėse byloja apie jo dalyvavimą Rusijos pilietiniame kare su admirolo A. Kolčiaiko armija (*Поручик Армии адм. Колчака*), bet šis žmogus buvo gimęs Ukmergės sentikių šeimoje, Pirmojo pasaulinio karo metu mokėsi Orenburgo gimnazijoje ir karo mokykloje, 1916–1917 m. tarnavo praporščiku Rusijos kariuomenėje, o 1919 m. prisijungė prie Baltųjų judėjimo. Šiam pralaimėjus, 1922 m. B. Korablikovas atsidūrė Charbine, tapusiam rusų emigrantų centru Tolimuosiuose Rytuose, ir įsidarbino muitinės valdininku. 1923 m. sugrįžęs į Ukmergę, jis dirbo matininku, o 1941 m. pasinaudojo vokiečių repatriacija ir išvyko į Vokietiją. Vėliau B. Korablikovas grįžo į Lietuvą ir nuo 1943 m. rugsėjo 1 d. vadovavo su nacių okupaciniu režimu kolaboravusio Patikėtinio rusų gyventojų reikalams Lietuvos generalinėje srityje biuro, kuriam priklausė ne vienas porevoliucinio srauto emigrantas, Panevėžio skyriui.³⁴ 1944 m. rugpjūtį, po paskutinės savo gyvenime kovos su bolševizmu, į Lietuvos teritoriją žengiant Raudonajai armijai, jis dar sykį pasitraukė į Vokietiją. Pokariu B. Korablikovas šliejosi prie Austrijos Bliudenco miesto lietuvių karo pabėgėlių kolonijos.³⁵ Iš įrašo paminkle spėtina, kad jis palaikė ryšius su rusų diaspora JAV.

Naujojo Džersio valstijos Džeksono miestelio Šv. Vladimiro rusų stačiatikių kapinėse paminklas su lotyniškais rašmenimis ir stačiatikiškais kryžiais žymi brolių Gricevičių–Gricių kapavietę. Kišiniove gimęs Anatolijus Gricevičius (*Anatolius Gricevicius-Gricius*, 1895–1949) studijavo teisę Novorosijsko universitete, mokėsi artilerijos mokykloje, su Rusijos kariuomene dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare, o su admirolo P. Vrangelio Pietų armijos šarvuotų automobilių divizija – Rusijos pilietiniame kare. Su šia armija jis

³¹ Рожнёва, Ольга, «Я когда-то с Россией простился... Посвящается памяти всех русских изгнанников», *žiūrėta* 2020 rugsėjo 22, <http://www.pravoslavie.ru/92857.html>.

³² Klausimo lapas asmenims norintiems įvažiuoti Lietuvon, LCVA, f. 402, ap. 10, b. 48, l. 312–313.

³³ „Mirė a.a. Aleksandras Lepecha“, *Darbininkas*, 1974 balandžio 26.

³⁴ «Открытие отдела Бюро Поверенного в Паневеже», *Вестник бюро поверенного по делам русского населения Литовской генеральной области*, 1943 сентябрь.

³⁵ 1948 06 09 B. Korablikovo prašymas pilietybei patikrinti ir užsienio pasui gauti, LCVA, f. 673, ap. 2, b. 396, l. 146.

evakavosi iš Krymo į Konstantinopolį, o iš ten grįžo į Lietuvą, 1922–1924 m. tarnavo jaunesniuju karininku I artilerijos pulke. 1925 m. A. Gricevičius baigė Lietuvos universiteto (LU) Teisių fakultetą³⁶, dirbo inspektoriumi Kretingos apskrities mokesčių inspekcijoje ir Finansų ministerijos Mokesčių departamente.³⁷ Marijampolėje gimęs jo brolis Jurgis Gricevičius (*George Gricevicius-Gricius*, 1898–1977) 1918 m. baigė 7-ąją Odesos (buvusią Varšuvos) gimnaziją. Sugrįžęs į Lietuvą, 1923 m. įstojo į LU Teisių fakultetą, bet nebaigė studijų dėl lėšų stokos (prieš tai trumpai studijavo Berlyne). Iki 1940 m. už nedidelį atlygį dirbo gyventi į Angliją išvykusios Naujosios Žagarės dvaro savininkės Onos Naryškinaitės įgaliotiniu.³⁸ Susirašinėjo apie rusų emigrantus Lietuvoje su Belgijoje gyvenusia barono P. Vrangelio motina.³⁹

Keletas iš Lietuvos kilusių arba čia daug metų dirbusių stačiatikių dvasininkų įsiliejo į Rusų stačiatikių bažnyčią užsienyje ir atstovavo jai JAV. Aleksandras Černajus (*Александр Чернай, Alexey Chernay*, 1901–1981) 1948 m. buvo iškviestas į JAV Rytų Amerikos ir Naujojo Džersio arkivyskupo Vitalijaus (Maksimenkos) ir 10 metų dirbo misionieriumi Sinsinatyje ir Hjustone. 1957 m., davęs vienuolio įžadus, jis tapo archimandritu Aleksijumi, o 1958 m. buvo bažnytinės vadovybės paskirtas Pietų Afrikos stačiatikių bendruomenių administratoriumi. 1974 m. sugrįžęs į JAV, dirbo Kalifornijos valstijos Oksnardo, Santa Barbaros ir San Diego rusų stačiatikių bažnyčiai užsienyje pavaldžiose parapijose.⁴⁰ A. Černajus gimė Kauno apygardos teismo teisėjo šeimoje, Rusijos pilietinio karo metais tarnavo generolo N. Judeničiaus Šiaurės Vakarų armijos 5-ajame Georgijaus artilerijos pulke. Vėliau baigė Vilniaus stačiatikių dvasinę seminariją ir 1925 m. buvo išventintas į dvasininkus. Iki 1944 m. buvo Vieکشnių šv. Sergijaus cerkvės klebonas. Baimindamasis antrosios sovietų okupacijos, A. Černajus su 4 vaikais (žmona Tatjana buvo mirusi 1944 m.) traukėsi į Vokietiją. 1946 m. balandį jis įkūrė Nauheimo (*Nauheim*) mieste stačiatikių misiją, kuri steigė maldos namus pabėgėliams Hanau, Bad Arolzeno (*Bad Arolsen*) ir Gutenbergo miestuose, teikė jiems materialinę paramą, atidarė ir išlaikė stačiatikių vaikų mokyklą.⁴¹

Įdomu tai, kad A. Černajaus duktė Elena (*Helen Kowalski*, 1928–2006) 1946 m. atvyko į JAV kaip „karo nuotaka“ (angl. *war bride*), ištekėjusi Vokietijoje už amerikiečių karininko Džono Kovalskio. 1956 m. apsistojusi su savo vyru Kalifornijos valstijos Orindžo mieste, ji dirbo 25 metus elektronikos laboratorijos technike kompanijoje „Hughes Electronics and Rockwell International“, ne kartą buvo apdovanota už inovatyvius sprendimus ir aukštos kokybės produktus. Palaidota pagal stačiatikių apeigas Orindžo Šv. Kapo (*Holy Sepulchre*) kapinėse.⁴² Jos jauniausias brolis Sergejus Černajus (*Serge Chernay*) baigė verslo

³⁶ 1931 09 30 A. Gricevičiaus prašymas VDU Rektoriui, LCVA, f. 631, ap. 7, b. 10507, lapai nenumeruoti.

³⁷ 1932 03 14 Finansų ministerijos Mokesčių departamento pažymėjimas Nr. 13752, LCVA, f. 631, ap. 7, b. 10507, lapai nenumeruoti.

³⁸ 1940 03 26 Jurgio Gricevičiaus prašymas VRM Administracijos departamentui, LCVA, f. 412, ap. 16G, b. 1836, lapai nenumeruoti.

³⁹ *Балтийско-русский сборник*, 354–355.

⁴⁰ «Алексий», *Русские в Северной Америке*, 20.

⁴¹ Кинстлер, Анатолий, «Прибалтийская православная тема в Архиве Германской Епархии РПЦЗ», *Православие в Балтии* 3 (12) (2015), 15.

⁴² „Helen A. Kowalski“, žiūrėta 2020 spalio 28, <http://obits.ocregister.com/obituaries/orangecounty/obituary.aspx?n=helen-a-kowalski&pid=16725024>.

administravimą Teksaso technikos universitete ir politikos mokslus Alabamos valstijos Oberno (*Auburn*) universitete. Be to, jis baigė karo lakūnų mokymus Teksaso Riso (*Reese*) oro pajėgų bazėje ir dalyvavo Vietnamo kare, dirbo Pentagone ir Gynybos departamente, įskaitant darbą ekonominius ir politinius santykius su SSRS, Rytų Europos šalimis ir Kinija formavusiose ir už branduolinių ginklų kontrolę atsakingose derybinėse darbo grupėse. Prezidento Ronaldo Reigano administracijoje S. Černajus ėjo karo patarėjo pareigas Gynybos sekretoriaus štabe. JAV karinėse oro pajėgose jis tarnavo iš viso 24 metus ir gavo pulkininko laipsnį.⁴³

Iš Vilniaus gubernijos Vileikos apskrities Ižos kaimo kilęs dvasininkas Gerasimas Šorecas (*Герасим Шорец, Gerasim Shorets*, 1886–1966) 1952 m. tapo pirmosios Los Andželo mieste parapijos, pavaldžios Rusų stačiatikių bažnyčiai užsienyje, įkūrėju.⁴⁴ Atvykęs į Lietuvą su šeima iš Tobolsko vyskupijos, 1925–1943 m. jis buvo Panevėžio stačiatikių parapijos šventikas, pradžios ir vidurinių mokyklų tikybos mokytojas, taip pat Panevėžio stačiatikių labdaros, rusų švietimo ir kultūros draugijų pirmininkas. Parengė mokykloms stačiatikių tikybos ir Stačiatikių bažnyčios istorijos vadovėlių, redagavo ir leido religinio turinio laikraštėlį „Апологетический листок“. 1943 m. buvo perkeltas į Kauną ir 1944 m. pradžioje tapo metropolito Sergijaus (Voskresensko) įsteigtos misijos, turėjusios tikslą rūpintis rusų kilmės karo pabėgėliais Lietuvoje, nariu. 1944 m. vasarą G. Šorecas su savo žmona ir dukterimi pasitraukė į Vokietiją. Iki išvykimo į JAV 1948 m. jis įkūrė cerkvę Hanoverijoje, vėliau buvo Miuncheno šv. Nikolajaus cerkvės šventikas.⁴⁵ Jo duktė Mūza Šorecaitė (*Musa Shorets*, 1911–1993), 1941 m. baigusi Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Medicinos fakultetą, gavo gydytojos diplomą ir, remiantis įrašu ant paminklinio akmens (rus. *доктор медицины*), vertėsi šia profesija JAV.⁴⁶ Šorecų šeima palaidota Džordanvilio Švč. Trejybės vyrų vienuolyno kapinėse.

Iš pasauliečių, suradusių nišą JAV rusų diasporoje, paminėtinas pedagogas Vasilijus Kamenskis (*Василий Каменский, Basil Kamensky*, 1895–1982), kuris 1950–1962 m. dirbo profesoriumi Šv. Tichono stačiatikių teologijos seminarijoje, įsteigtoje 1938 m. imigrantų iš Rusijos Pensilvanijos valstijos Pietų Kanaano mieste ir išugdžiusioje daugybę dvasininkų, leidusioje religinę literatūrą ir t. t.⁴⁷ Vėliau jis dirbo Rusų stačiatikių bažnyčios užsienyje Šiaurės Amerikos metropolijos kanceliarijos sekretoriumi, o 1973 m. išėjęs į pensiją gyveno Floridos valstijos Sent Piterbergo mieste.⁴⁸ V. Kamenskis gimė Rusijos Ostrovo mieste, baigė Pskovo stačiatikių dvasinę seminariją ir Jaroslavlio Demidovo teisės licėjų, Pirmojo pasaulinio karo metu kovėsi su Rusijos kariuomene Rumunijos fronte, o Rusijos pilietiniame kare prisijungė prie Baltųjų judėjimo Jaroslavyje ir generolo N. Judeničiaus

⁴³ „Full Biography for Serge Alexander Chernay“, žiūrėta 2020 spalio 28, http://www.smartvoter.org/2005/03/08/ca/sac/vote/chernay_s/bio.html.

⁴⁴ «История нашего прихода», *Храм Покрова Пресвятой Богородицы*, žiūrėta 2020 spalio 28, https://pokrovchurch.org/parish_history.

⁴⁵ G. Šoreco asmens anketa, LCVA, f. 391, ap. 10, b. 14975, l. 1–2; Кинстлер, «Прибалтийская православная тема в Архиве Германской Епархии РПЦЗ», 17.

⁴⁶ 1941 11 07 VDU Medicinos fakulteto liudijimas Nr. 2457, LCVA, f. 631, ap. 7, b. 11946, lapai nenumeruoti.

⁴⁷ “Two Thousand Thirteen Tikhonaire. The 25th Year in Review of Saint Tikhon’s Orthodox Theological Seminary”, žiūrėta 2020 spalio 28, https://issuu.com/sainttikhons/docs/2013_tikhonaire_complete__reduced.

⁴⁸ «Каменский Василий Михайлович», *Русские в Северной Америке*, 236.

vadovaujamos Šiaurės Vakarų armijos. 1929 m. jis baigė garsų rusų emigracijoje Paryžiaus stačiatikių teologijos institutą. 1930 m., pakviestas Lietuvos stačiatikių arkivyskupo metropolito Eleuterijaus, atvyko į Kauną, dirbo jo asmeniniu sekretoriumi ir Ganytojų kursų dėstytoju, dalyvavo rusų religinių ir kultūros draugijų veikloje.⁴⁹

Buvusių nepriklausomos Lietuvos rusų jaunimo organizacijų narių ryšiai su rusų diaspora JAV

Jaunesniosios kartos rusų kilmės karo pabėgėliai iš Lietuvos, gimę vėliau negu 1900 m., buvo darbingo amžiaus ir pragmatiškesni negu jų tėvų karta. Jų patirtis buvo panaši į daugelio imigrantų iš SSRS ir Rytų Europos šalių: siekiant profesinės karjeros aukštumų ir geriau apmokamų pareigų, teko pradėti nuo menkai kvalifikuoto darbo. Kita vertus, kai kurie iš šių žmonių, pasitelkdami iki atvykstant į JAV ir atvykus įgytas žinias ir įgūdžius, gebėjo sėkmingai atsiskleisti įvairiose užimtumo srityse. Sprendžiant iš duomenų, gautų išanalizavus individualias patirtis, į sėkmę vedavo tikslųjų ir humanitarinių mokslų žinios, techninės (inžinerinės) specialybės, užsienio kalbų žinios, socialiniai ryšiai ir kt. Siekiant įsidarbinti pokariu, etniškumas kai kuriais atvejais buvo labai reikšmingas, nes augant įtampai JAV ir SSRS Šaltojo karo metu daliai rusų kilmės karo pabėgėlių iš Lietuvos susidarė palankios sąlygos išskleisti savo profesinį potencialą būtent dėl rusiškos kilmės, gerų rusų kalbos ir literatūros, Rusijos istorijos ir geografijos žinių, SSRS politinių aktualijų išmanymo. Visa tai jie galėjo pritaikyti ir rusų diasporą telkiančių visuomeninių organizacijų veikloje.

Apžvelgsime keletą biografijų, kurių herojų pažiūroms didelės įtakos turėjo gyvenimo Lietuvoje laikotarpis. Jaunesniosios kartos rusų, nedalyvavusių minėtuose karuose ir nepažinusių Rusijos iš savo patirties, ryšį su rusų kultūra stiprino Lietuvos skautų sąjungai pavaldi, bet etninį savitumą išlaikiusi Rusų skautų draugovė.⁵⁰ 1930 m. rugpjūčio 9–11 d. vykusiame Baltijos šalių rusų skautų draugovių atstovų suvažiavime dalis Roberto Badeno-Powello ideologijos pagrindų buvo pripažinti netinkamais ir nutarta juos pakeisti labiau atitinkančiais rusiškąjį charakterį. Pavyzdžiui, sutarta, kad kiekvieno ruso tėvynė, nežiūrint į įgytą pasą, yra Rusija. Pirmenybę imta teikti ryšio su rusų kultūra ir religija, sąsajų su baltos, mėlynos, raudonos („kaip rusų kultūros emblemos“) ir pilkos, oranžinės (kaip šv. Georgijaus ir Maskvos miesto) spalvomis ugdymui, supažindinimui su Rusijos istorija ir geografija, rusų tautiniais šokiais ir dainomis, daile ir kitomis meno rūšimis, Rusijos istorijos pažinimą ugdančioms ekskursijoms, pokalbiams su vyresniais skautais apie rusų skautų judėjimo tautinius uždavinius, Rusijos nacionalinių švenčių minėjimą ir kt.⁵¹

⁴⁹ Сокольский, Анатолий Алексеевич, «Русские в независимой Литве», *Новое русское слово*, 1985, 23 января.

⁵⁰ Draugovė 1922 m. įkūrė Kauno tvirtovės karininko sūnus Anatolijus Sokolskis, jai vadovavo Kauno apygardos teisėjo sūnus Viktoras Ržečickis, Panevėžio apskrities dvarininkų susirinkimo kanceliarijos vadovo sūnus Andrejus Risovas, Rusijos pilietinio karo metu žuvusio Kauno apygardos teisėjo sūnus Igoris Perekriostovas. Rėmėjų kuopai priklausė generolas Juozas Kraucevičius, chirurgas Vitalijus Gusevas, Piotro Veriovkino duktė Natalija Arcibuševa, Kauno rusų gimnazijos mokytojas Jurgis Kovriginas. 1937 m. vasario 22 III rusų Šančių tunto skautų draugovės rėmėjų kuopelės steigiamasis susirinkimo protokolai, LCVA, f. 576, ap. 4, b. 48, lapas nenumeruotas.

⁵¹ Ржечицкий, Виктор, «Постановления I-го съезда русских руководителей», *Наша связь. Вестник о положении русских скаутов в Прибалтике*, 1930 декабрь.

Rusų kilmės inteligentų atžalos, kurios emigravo Antrojo pasaulinio karo laikotarpiu iš Lietuvos, priklausė VDU veikusioms organizacijoms (Rusų studentų susivienijimas, korporacijos „Ruthenia“ ir „Alacritas“, Rusų krikščionių jaunimo ratelis). Šių organizacijų veiklos ryškiausias akcentas buvo tradicinės ikirevoliucinės Rusijos universitetams Tatjanos šventės rengimas. Kauno „Ruthenia“⁵² palaikė glaudžius ryšius su Rygos „Ruthenia“⁵³, kuri, kaip manoma istoriografijoje, simpatizavo rusų nacionalizmo ir monarchizmo idėjoms. Korporacijos spalvos (juoda, balta, auksinė) atkartojė vieną iš Rusijos imperijos valstybinių vėliavų.⁵⁴ Sutapimas ar ne, bet XX a. 4 dešimtmečio viduryje grupelė Kauno skautų ir studentų susibūrė į Jaunosios kartos nacionalinės darbo sąjungos (NTS) Kauno skyrių. Šios rusų emigrantų organizacijos ideologija irgi rėmėsi rusišku nacionalizmu, o jos nariai „svajoto apie naują stiprią santvarką Rusijoje, totalitarinę savo esme ir nacionaline savo dvasia, kurią jie priešino ir su Vakarų civilizacija, ir antinacionaline bolševikų diktatūra“.⁵⁵

1952 m. iš Paryžiaus į Niujorką, remiant Tolstojaus fondui, persikėlė Kauno rusų skautų draugovės įkūrėjas ir pirmasis vadovas, VDU studentų korporacijų „Ruthenia“ ir „Alacritas“ narys, teisininkas Anatolijus Sokolskis (*Анатолий Сокольский, Anatole Sokolsky*, 1903–2006). Iš pradžių jis dirbo nekvalifikuotus darbus fabrikuose, bet tuo pačiu metu baigė Kolumbijos universiteto Pedagogikos koledžo kursą ir gavo teisę mokyti rusų kalbą JAV ugdymo įstaigose. Nuo XX a. 6 dešimtmečio pabaigos jis nesėkmingai teikė paraišką į daugelį Niujorko valstijos koledžų, bet, pakviestas į rusų emigrantų vasaros stovyklą mokyti istorijos ir rusų literatūros, sutiko rusę moterį, kuri padėjo gauti rusų kalbos mokytojo darbą prie Sirakūzų universiteto veikusioje karo mokykloje.⁵⁶ 1961 m., keletą metų padėjęs rusų kalbą Mičigano universitete, A. Sokolskis daugiau kaip dešimtmetį dirbo Pietų Floridos universitete ir padėjo sukurti ir įgyvendinti išplėstinę rusų kalbos bakalauro studijų programą, įtraukiančią rusų kalbos, literatūros, istorijos, poezijos, dramos ir kitus kursus.⁵⁷ Už mokslinės ir pedagoginės veiklos pasiekimus 1964 m. jis buvo išrinktas Slavų ir Rytų Europos kalbų mokytojų asociacijos⁵⁸ viceprezidentu.⁵⁹

A. Sokolskis savo atsiminimuose, apibūdindamas rusų emigracijos politinę misiją, pabrėžė, kad ji „parodė savo gyvybingumą, išlikdama antikomunistinė ir lojali Rusijos tautinei vizijai, atverdama laisvojo pasaulio akis į užslėptus Rusijos komunistų vadovų internacionalizmo tikslus <...>. Kartu ji supažindino pasaulį su rusų kultūra ir įnešė savo

⁵² Korporaciją „Ruthenia“ 1930 m. įkūrė VDU studentai V. Sokolovas, A. Novodvorskis, A. Lesniauskas ir V. Sergejus. Jos garbės nariais buvo išrinkti gydytojas V. Gusevas, advokatas S. Šeremetevskis, advokatas I. Tatarincevas, stačiatikių teologijos pedagogas V. Kamenskis, kunigaikštis I. Vasilčikovas. Сокольский, «Русские в независимой Литве».

⁵³ Сокольский, «Русские в независимой Литве».

⁵⁴ Рыжакова, Светлана Игоревна, «Фуксы, коммилтъоны, филистры...: некоторые предварительные заметки и материалы о студенческих корпорациях Латвии», *Антропологический форум № 19 online* (2013), 74.

⁵⁵ *Русское национальное меньшинство в Эстонской Республике (1918–1940)*, под. ред. С. Г. Исакова. Тарту: Крипта, 2001, 88–89.

⁵⁶ Sokolsky, *Through War, Revolution and Peace*, 89–91.

⁵⁷ “Russian Culture Program Set At USF Tuesday”, *Tampa Bay Times*, 1962 November 19.

⁵⁸ „American Association of Teachers of Slavic and East European Languages“ – 1941 m. įsteigta mokslo organizacija, skatinusi slavų ir Rytų Europos kalbų, literatūros ir kultūros studijas bei mokymą visais ugdymo lygiais (nuo pradžios iki aukštosios mokyklos).

⁵⁹ “Elected”, *The Tampa Tribune*, 1964 May 10.

indėlį į pasaulio kultūrą⁶⁰. JAV spaudoje anglų kalba jis teigė: „Mes, Amerikos rusai, esame lojalūs JAV piliečiai, o mūsų tėvynainiai Sikorskis, Zvorykinas, Ipatjevas, Balanšinas, Nabokovas, Rachmaninovas, Stravinskis ir daugelis kitų įnešė žymų indėlį į Amerikos kultūrą ir atstovavo rusų tautos teigiamoms savybėms <...>“⁶¹. Panašiai A. Sokolskis svarstė apie teigiamą rusų emigrantų indėlį į nepriklausomos Lietuvos kultūrą, o pirmosios sovietų okupacijos laikotarpiu matytus įvykius (areštus, tardymus, trėmimus) komentavo rusų emigrantų ir amerikiečių spaudai kaip klastingos SSRS politikos pavyzdį.⁶² Jis pats bendradarbiavo su rusų emigrantų laikraščiais „Новое русское слово“ ir „Русская мысль“, publikavo rusų kalbos istorijos ir XI–XX a. rusų literatūros vadovėlius JAV universitetams.

Panašiais principais A. Sokolskis rėmėsi savo visuomeninėje veikloje. Išėjęs į pensiją, jis gyveno Sent Petersberge, čia 1973 m. įkūrė Amerikos rusų klubą (angl. *Russian American Club*) ir tapo jo pirmuoju prezidentu. Šis klubas buvo subūręs chorą, muzikos ansamblį „Volga“ ir dramos ratelį, rengė paskaitas, koncertus ir parodas.⁶³ 1977 m. A. Sokolskis tapo Amerikos rusų kongreso⁶⁴ Sent Petersberge skyriaus steigėju ir pirmuoju vadovu.⁶⁵ Atstovaudamas šiai organizacijai, susidomėjo miesto istorija ir įrodė, kad jį XIX a. pabaigoje įkūrė rusų aristokratas Piotras Dementjevas (*Петр Деметьев, Peter Demens*, 1850–1919), atvedęs geležinkelį, gilinęs įlanką, plėtęs miestą ir pavadinęs jį Rusijos imperijos sostinės garbei. 1977 m. Sent Petersbergo miesto taryba ir istorikų draugija oficialiai pripažino šį atradimą, leido įkūrėjo garbei pavadinti parką („Demens Landing Park“) ir pastatyti paminklą.⁶⁶ Kitas A. Sokolskio atliktas tyrimas atskleidė, kad XIX a. pabaigoje prie kaimyninio Klirvoterio (*Clearwater*) miestelio plėtotės (viešbučių, banko, kariliono, kino teatro ir kitų statybų) prisidėjo iš Rusijos atvykę skulptorius Fiodoras Kamenskis ir architektas Ivanas Filipovas.⁶⁷

Vienas iš vėlesnių minėto Amerikos rusų klubo vadovų buvo karo pabėgėlis iš Lietuvos Vasilijus Olsufjevas (*Василий Олсуфьев, Vassily Olsufiev*, 1900–1985), prieš tai dirbęs rusų kalbos dėstytoju Naujojo Džersio valstijos Prinsono universitete.⁶⁸ Šio klubo ir Amerikos rusų kongreso skyriaus narė buvo ir jo žmona Margarita Olsufjeva (*Мargarита Олсуфьева, Margarita Olsufiev*, 1901–1978), anksčiau dirbusi Tolstojaus fondo sekretore.⁶⁹ Kitu klubo vadovu buvo Eugenijus Milinkevičius (*Eugene Milin*, 1916–2001), kilęs iš Gardino, rusų kilmės tėvo ir baltarusių kilmės motinos šeimos. Jo tėvas dirbo Kaune geležinkelio tarnautoju ir, stigdamas lėšų sūnų Eugenijaus ir Arkadijaus mokslams rusų gimnazijoje, atidavė juos globoti pasiturinčioms šeimoms. A. Milinkevičius savo atsiminimuose rašė, kad

⁶⁰ Sokolsky, *Through War, Revolution and Peace*, 89–91.

⁶¹ Sokolsky, Anatole, “Peter Demens”, *Tampa Bay Times*, 1985 October 6.

⁶² Sokolsky, *Through War, Revolution and Peace*, 35–42.

⁶³ «Пройденный путь. По случаю 20-летия Русского американского клуба в Ст. Петербурге, Флорида», Piereo Sokolsky'o privatus archyvas.

⁶⁴ „Congress of Russian Americans“ – 1973 m. įsteigta organizacija, pasisakiusi prieš komunistinę ideologiją, rasinę, etninę ir religinę diskriminaciją bei kėlusį tikslą saugoti rusų kultūrą, ginti rusų kilmės imigrantų teises, kovoti su rusofobijos amerikiečių visuomenėje apraiškomis.

⁶⁵ «Сокольский Анаголий Алексеевич», *Русские в Северной Америке*, 473.

⁶⁶ Sokolsky, Anatole, “Peter Demens”, *Tampa Bay Times*, 1985 October 6.

⁶⁷ Sokolsky, Anatole, “2 Russians Helped Develop Clearwater”, *Tampa Bay Times*, 1994 October 15.

⁶⁸ “Olsufiev, Vasily”, *Tampa Bay Times*, 1985 July 25.

⁶⁹ “Olsufiev, Mrs. Margarita”, *Tampa Bay Times*, 1978 May 24.

vienos iš šių šeimų „tėvas buvo įgijęs gerą išsilavinimą Maskvos universitete. Būdamas prokuroras jis ėjo aukštas pareigas ikirevoliucinėje Rusijoje. Motina buvo kilusi iš rusų aristokratų šeimos“, abudu buvo „labai religingi, aukštos moralės ir patriotinių principų“.⁷⁰ Į Amerikos rusų klubą atvykdavo skaityti paskaitų rusų diasporos mokslininkai Pavelas Paganucis (*Павел Пагануци*, 1910–1991), Igoris Novosilcovas (*Игорь Новосильцов*, 1905–1998), Vaclavas Fediukovičius (*Вацлав Федюкович*, 1897–1979) ir kt.⁷¹ 1988 m. balandžio 13 d. klubas kartu su Šv. Andrejaus rusų-serbų stačiatikių cerkve surengė Rusijos krikšto 1000-mečio minėjimą.⁷²

A. Sokolskio atsiminimai byloja, kad išskirtinę reikšmę jo pasaulžiūrai turėjo skautų judėjimas. Pirmoji jo pažintis su šiuo judėjimu įvyko Pirmojo pasaulinio karo laikotarpiu, šeimai evakavusis Jaroslavlio mieste, kurio bibliotekoje jis rado ir perskaitė R. Badeno-Powellio knygą „Jaunasis skautas“. A. Sokolskio vienas skaudžiausių išgyvenimų – skautų judėjimo uždraudimas ir dalyvių areštai Rusijoje atėjęs į valdžią bolševikų režimui. Prisimindamas tai, A. Sokolskis, jau sulaukęs garbaus amžiaus JAV, rašė: „mes slapta susitikome Šv. Georgijaus dieną miške, išsivyniojome vėliavas, įkūrėme laužą ir pakartojome per iškilmingą ceremoniją skautų priesaiką. Tai buvo tokio aukšto lygio romantika, kokią vertina jaunimas“⁷³. Apibūdindamas skautų draugovę Kaune, jis konstatavo, kad ji „skleidė draugišką, rusišką atmosferą jauniems žmonėms“. 1946 m. Prancūzijoje A. Sokolskį aistra skautų judėjimui suvedė su kitais rusų kilmės karo pabėgėliais, taip pat Rusijos rusų skautų judėjimo įkūrėju, Baltųjų judėjimo dalyviu Olegu Pantiuchovu (*Олег Пантюхов*, 1882–1973).⁷⁴ Rusų skautų organizacijos išliko visuose rusų emigrantų susitelkimo centruose.

A. Sokolskio sūnaus archyve išliko R. Badenui-Powellui, O. Pantiuchovui ir A. Sokolskiui dedikuotas, nostalgijos Kauno skautų draugovei kupinas jos buvusio nario ir VDU Teisės fakulteto Ekonomikos skyriaus absolvento Miko Bilvaiso (*Михайл Бильвайс*, 1909–1997), gyvenusio Vokietijoje, laiškas:

Mūsų būrio seniai nebėra. Edia užaugo stipriu ir gražiu jaunuoliu, persikėlė į Prancūziją, buvo pašauktas 1939 m. į armiją ir žuvo 1940 m. Amžinąjį atilsį Tau, mūsų mielas drauge. O kitus, kurie liko gyvi, likimas išblaškė po visą pasaulį – mūsų skautai ir Vokietijoje, ir Amerikoje, ir net Australijoje. Sendamas aš dažniau atsigrėžiu mintyse atgal, vis dar prisimenu tuos laimingus laikus, kai buvau skautu, ir pagalvoju, kokia būtų nuobodi ir vienoda mano vaikystė ir ankstyvoji jaunystė, jeigu nebūtų lemta tapti skautu, juolab tokioje nuostabioje, kaip mūsų, 17-oje Kauno draugovėje. Ir dažnai mintyse dėkoju skautų judėjimo įkūrėjui Robertui Badenui Powellui, Olegui Ivanovičiui Pantiuchovui ir Anatolijui Aleksejevičiui Sokolskiui (mūsų Toliai) už man (ir daugeliui kitų) dovanotus ryškius ir laimingus metus (1922–1926 m.). Visada pasiruošęs, mano mielieji Vyresnieji Draugai! Bebras [„Bebrų“ skilties narys, – A. M.] Michailas Bilvaisas, buvęs Kauno 17-ojo berniukų ir mergaičių būrio (nuo 1924 m.) būgnininkas.⁷⁵

⁷⁰ Arkadijaus Milinkevičiaus atsiminimų spausdintas rankraštis, Milinkevičių šeimos privatus archyvas.

⁷¹ «Пройденный путь. По случаю 20-летия Русского американского клуба в Ст. Петербурге, Флорида», Pierre'o Sokolsky'o privatus archyvas.

⁷² “Millennium”, *Tampa Bay Times*, 1988 March 12.

⁷³ Sokolsky, *Through War, Revolution and Peace*, 45.

⁷⁴ *Ibid.*, 48.

⁷⁵ Spausdintas dokumentas „Кабанье нашествие“, Pierre'o Sokolsky'o privatus archyvas.

JAV rusų diasporai gerai žinomas buvęs Kauno rusų skautų draugovės⁷⁶ narys Venediktas Abdankas Kosovskis (*Венедикт Абданк Коссовский*, 1918–1994), Rusijos karininko iš Vitebsko gubernijos dvarininkų šeimos palikuonis. Nuo 1922 m. jis su motina gyveno Lietuvoje, 1938 m. baigė Kauno rusų gimnaziją ir vertėsi privačiomis pamokomis Utenos apskrities Laimučių dvare⁷⁷, vaidino Rusų dramos teatro spektakliuose. Antrojo pasaulinio karo laikotarpiu, būdamas NTS narys, V. Abdankas Kosovskis dalyvavo pagrindžio veikloje, kuria siekta išvaduoti belaisvius iš nacių koncentracijos stovyklų, o pokariu rengė akcijas anglų ir amerikiečių okupacinėse zonose, skirtas gelbėti SSRS piliečiams nuo priverstinės repatriacijos. Europoje baigė geodezijos kursus, nuo 1949 m. dirbo Kasablankoje, Maroke, dalyvavo vietos rusų emigrantų politiniame gyvenime ir įkūrė rusų teatrą.⁷⁸ 1961 m. atvykęs į JAV, dėstė rusų kalbą Niujorko valstijos Sirakūzų karo mokykloje, vadovavo Amerikos rusų švietimo draugijai ir jo paties įkurtam Amerikos rusų kongreso Sirakūzų skyriui. Be to, V. Abdankas Kosovskis tarp politikų vykdė kampaniją ir pasiekė, kad lapkričio 7 d. JAV būtų paskelbta komunistinio režimo aukų atminimo diena. Interviu žiniasklaidai jis pasakodavo apie žmogaus teisių pažeidimus SSRS, rusofobiją, būtinybę skirti sąvokas „rusiškas“ ir „sovietinis“.⁷⁹ Jis buvo palaidotas su žmona Džordanvilio Švč. Trejybės vienuolyno kapinėse.

Mažo Vladimirovo kaimo, esančio netoli Ilinojaus valstijos Friporto (*Freeport*) miesto, prie Prarastojo ežero (*Lost Lake*) kranto, Rusų stačiatikių bažnyčia užsienyje pavaldžios rusakalbių bendruomenės pasaulietiniu pirmininku spaudoje anglų kalba buvo įvardijamas karo pabėgėlis iš Lietuvos Georgijus Gešventas (*Георгий Гешвент, George Gesvent*, 1923–1991). 1960 m. šioje vietovėje susibūrė 12 Čikagos apylinkėse gyvenusių šeimų iš Rusijos (SSRS). Šios bendruomenės globėjas ir mecenatas buvo Čikagos ir Detroito stačiatikių arkivyskupas Serafimas (Ivanovas), buvęs Baltųjų judėjimo Rusijoje dalyvis, aktyvus Rusų stačiatikių bažnyčios užsienyje veikėjas Jugoslavijoje ir JAV. Šios bažnyčios vadovaujamos vyskupijos įsigytame sklype įsikūrė tikinčiųjų bendruomenė, 1964 m. ji pasistatė maldos namus ir išpuošė juos atsivežtais religinio meno kūriniiais. Vasaromis Vladimirovo kaime vykdavo stovyklos rusų kilmės emigrantų vaikams.⁸⁰ Spaudoje anglų kalba taip pat pasirodė Vladimirovo kaimo apibūdinimas, parodęs glaudų ryšį su ikirevoliucinės Rusijos tradicijomis:

Jūs esate Amerikos rusų gyvenvietėje, kurioje caras Nikolajus II yra Šv. Nikolajus, kurioje Rusų stačiatikių bažnyčia užsienyje yra vienintelė bažnyčia. Dauguma žmonių čia kalba, skaito ir rašo rusiškai. Arkivyskupas Serafimas, Baltosios armijos veteranas, vadovauja Vidurio Vakarų bažnyčia (*Midwest Church*). Žmonės yra draugiški, švelnūs, savo pažiūromis atkaklūs antikomunistai ir stačiatikiai. Vladimirovo gatvės buvo pavadintos Čaikovskio, Turčino (rusų poetas), Sikorskio (rusų išradėjas) ir Šv. Serafimo (rusų šventasis) vardais.⁸¹

⁷⁶ VII rusų skautų draugovės nario Venedikto Kosovskio nuotrauka, LCVA, f. 576, ap. 4, b. 106, l. 9.

⁷⁷ 1939 05 23 Benedikto Kosausko prašymas Utenos apskrities viršininkui, LCVA, f. 402, ap. 11, b. 551, l. 3.

⁷⁸ Антошин, Алексей Валерьевич и Сухов, Николай Вадимович, «Русские эмигранты в Марокко после Второй мировой войны», *Восточный архив* 2 (36) (2017), 62.

⁷⁹ «Абданк-Коссовский Венедикт Александрович», *Русские в Северной Америке*, 7.

⁸⁰ «Russians Come to U.S. for Religious Freedom», *Wilkes-Barre Times Leader*, 1972 November 19.

⁸¹ Peterson, Gary, «Illinois Village Is Trully Russian Orthodox», *The Capital Times*, 1983 March 10.

G. Gešventas kilo iš vokiečio tėvo ir rusės motinos, stačiatikių šeimos. Iki 1940 m. dirbęs Kaune valdininku, jo tėvas Aleksandras Gešventas pokariu tapo Špakenbergo lietuvių karo pabėgėlių stovyklos, vėliau Vasario 16-osios lietuvių gimnazijos ūkvedžiu. 1956 m. su žmona Vera ir sūnumis persikėlęs į JAV, dirbo siuntinių į Lietuvą agentūroje, padėjo lietuviams pasikviesti gimines į JAV. Po mirties A. Gešventas buvo palaidotas pagal stačiatikių apeigas greta Čikagos esančiose Elmwood (*Elmwood*) kapinėse.⁸² Jo vyresnysis sūnus Olegas Kaune lankė vokiečių gimnaziją, o jaunesnysis Georgijus – rusų gimnaziją. Abudu buvo Rusų skautų draugovės nariai.⁸³ O. Gešventas (1920–1991) nuo 1941 m. tarnavo Vokietijos kariuomenėje, buvo sužeistas Rytų fronte ir pateko nelaisvę, bet po to grąžintas į Vokietiją. Pokariu jis mokytojavo Vasario 16-osios lietuvių gimnazijoje. 1953 m. su žmona Liudmila emigravo į Kanadą, o 1960 m. apsigyveno JAV Sisero (*Cicero*) mieste. O. Gešventas lietuvių išeivijos buvo vertinamas kaip aktyvus skautų judėjimo dalyvis, lietuvių ekonomisto ir kraštotyrininko Broniaus Kviklio bendradarbis „ruošiant istorinę medžiagą spaudos vedamiesiems, ypač kada kildavo reikalas panaudoti vokiečių, lenkų bei rusų šaltinius“.⁸⁴

Sprendžiant iš JAV spaudos anglų kalba publikacijų, G. Gešventas, kuris XX a. 7 dešimtmetyje dirbo dizaino inžinieriumi Friporto (*Freeport*) kompanijoje „Microswitch“, neretai susidurdavo su amerikiečių visuomenės nerimu dėl Vladimirovo bendruomenės sąsajų su komunistais⁸⁵. Jis specialiai lankė aplinkines mokyklas ir pasakojo susirinkusiesiems apie šios bendruomenės tapatybę, apgailestaudamas, kad dažnai „žmonės nežino skirtumo tarp rusų ir sovietų arba komunistų“.⁸⁶ Be to, G. Gešventas ruošė Vladimirovo kaime rusų kilmės imigrantus ir jų vaikus pokalbiams dėl JAV pilietybės įgijimo (mokė anglų kalbos ir istorijos, teikė žinių apie JAV politinę santvarką).⁸⁷ Buvo palaidotas Džordanvilio Šv. Trejybės vienuolyno kapinėse.

A. Sokolskio sūnus, septynis kartus dalyvavęs panašaus pobūdžio stačiatikių Šv. Serafimo fondo vasaros stovykloje Niujorko apylinkėse, prisimena ją kaip vietą, kurioje reiškėsi rusų emigrantų iš Europos vyresniosios kartos idealizmas:

Be stovykloms įprastos veiklos, mes mokėmės Rusijos istorijos ir literatūros, dalyvavome poezijos skaitymuose, dramos spektakliuose prie laužo ir pan. <...> Stovyklai vadovavo tėvas Kiseliovas, labai energinga asmenybė, kuris karo metu dalyvavo Vlasovo judėjime ir buvo didelis patriotas. Jis mokydavo mus religijos dalykų ir apylinkėse buvo nedidelė cerkvė, bet religinis aspektas nebuvo niekuomet esminis. Pagrindinis dėmesys buvo skiriamas rusų kalbai ir kultūrai, o religija buvo įprasta rusų ypatybė.⁸⁸

Ypač mažai duomenų išliko apie likimus moterų, kurios kilo iš Rusijos karininkų ir inteligentų šeimų ir emigravo iš Lietuvos Antrojo pasaulinio karo laikotarpiu. Pavyzdžiui,

⁸² „A. A. Aleksandrą Gešventą prisimenant“, *Draugas*, 1975 liepos 25.

⁸³ 1932 02 15 Kauno rajono tunto III rusų skautų draugovės vilkiukų gaujos narių sąrašas, LCVA, f. 576, ap. 5, b. 232, lapai nenumuoti.

⁸⁴ Kaunas, F., „Netekome skautininko O. Gešvento“, *Draugas*, 1991 gegužės 1.

⁸⁵ “Lost Lake. Illinois Russians Celebrate Easter”, *Chicago Tribune*, 1983 May 6.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ “Today Seems “Like Easter” To New American Citizens”, *Freeport Journal Standart*, 1972 April 4.

⁸⁸ 2020 03 20 Pierre'o Sokolsky'o laiškas Andriui Marcinkevičiui.

Naujojo Džersio valstijos Džeksono miestelyje paskutiniuosius 30 savo gyvenimo metų praleido iš Kauno kilusi rusų karininko ir jo vokiečių kilmės žmonos dukterė Milita Surkovaitė (*Милиця Суркова, Milita Apanius*, 1915–2011). 1921 m. gegužę iš Ufos miesto ji su našle motina atvyko į Kauną⁸⁹, baigė rusų gimnaziją, dirbo „Spaudos fondo“ leidykloje ir knygyne, o 1941 m. ištekėjo už agronomo Vinco Apanavičiaus. Baigiantis 1944 m. karui, su juo, sūnumi ir motina pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. jie apsistojo Klivlande, ten vyras prižiūrėjo šiltnamius, gėlynus ir parkus. Šeima dalyvavo „Ramovės“ ir kitų lietuvių išeivijos organizacijų veikloje.⁹⁰ Vis dėlto Klivlande Milita įsiliejo į stačiatikių cerkvės veiklą:

Milita prisijungė prie rusų stačiatikių bendruomenės Ohajuje 1954 m. Ji susidraugavo su „Batiuška ir Matuška“, jų šeima ir draugais, reguliariai lankė cerkvę sekmadeniais tol, kol su seserimi persikėlė į Džeksoną Naujajame Džersyje. <...> Milita žinojo Džeksone esant stiprią rusų stačiatikių bendruomenę. Džeksone ji daugelį metų dalyvavo rusų bendruomenės, *ROVA Farm* ir Šv. Vladimiro stačiatikių cerkvės veikloje. Ji pažinojo vietos dvasininkus, vienas iš jų tapė ikonas, kurias pardavinėjo suvenyrų parduotuvėje. Ji savanoriškai dirbo suvenyrų parduotuvėje, prekiaujančioje ikonomis, religinėmis knygomis ir kitais artefaktais. Ji turėjo daug rusų draugų ir lankytojų, atvykusių su ja pasimatyti.⁹¹

Emigrantai iš Rusijos Džeksono (Kesvilio) apylinkėse kūrėsi nuo XIX ir XX a. sandūros. XX a. 4 dešimtmetyje čia išpopuliarėjo poilsio ir vaikų vasaros stovyklos, iškilo medinių poilsio namelių, restoranas, šokių salė. Šv. Vladimiro kapinėse, dar įvardijamose kazokų kapinėmis, ilgai buvo palaidotas Baltųjų judėjimo generolas Antonas Denikinas (2005 m. jo palaikai buvo perkelti į Rusiją), kompozitorius Aleksandras Grečianinovas, daug Dono kazokų ir aukšto rango stačiatikių dvasininkų. Sprendžiant iš spaudos anglų kalba, amerikiečio nuomone, tai buvo tikrai išskirtinė vieta:

Kesvilio miestelyje, niūriai nuostabių Naujojo Džersio pušynų pakrastyje, blizga dviejų stačiatikių cerkvių svogūniniai kupolai. Auksiniai mažesni kupolai ir trijų kryžmų kryžiai, tarp cerkvių ir medžių išsidėstę didelių kapinių ornamentais puošti paminklai, pilki, žali ir juodi, daug beržų ir rąstinių namų su nuožulniais stogais verčia jus pasijusti Rusijoje – šio amžiaus pradžios Rusijoje. Greta cerkvių yra restorano sienos, tapytos Puškino, Gogolio ir Dostojevskio portretais, puoštos Čaikovskio ir Rachmaninovo biustais. Parke stovi didžiulis paminklas Puškinui. Žinoma, visur yra dvigubi rėminti paskutiniojo caro Nikolajaus ir jo carienės Aleksandros portretai. Nuostabu ir tai, kad iš maisto yra barščių, troškintų kopūstų ir kitų rusiškų skanėstų, iš gėrimų yra degtinės ir alaus, net [jų] drabužių stilius primena „Mirusiųjų sielų“ arba „Brolių Karamazovų“ iliustracijas.⁹²

Milita šioje vietovėje prižiūrėjo dviejų kambarių nešildomą namelį greta cerkvės, kuriame veikė muziejus, suvenyrų parduotuvė ir informacijos centras. Stigo lėšų cerkvei

⁸⁹ Klausimo lapas iš užsienio į Lietuvą atsivystantiems asmenims, LCVA, f. 402, ap. 10, b. 4a, l. 301.

⁹⁰ Žvirkalnis, L., „A. A. Elena Surkovienė“, *Draugas*, 1961 sausio 6.

⁹¹ 2020 08 15 Alex'o Apaniūso laiškas Andriui Marcinkevičiui.

⁹² „Report on Rova Farm“, 1981, Alex'o Apaniūso privatus archyvas.

šildyti, todėl žiemą ji ten ateidavo tik sekmadieniais, „nenušiemusi skrybėlės ir nenusivilkusi palto ji sėdėjo greta senų carizmo lobių“. Pavasarį ir vasarą, kad sumokėtų ipotekai už namelį ir jį suremontuotų, rengė piknikus ir pardavinėjo kepinius.⁹³ Milita palaidota Šv. Vladimiro kapinėse kartu su seserimi Tamara, VDU Medicinos fakulteto Farmacijos skyriaus absolvente ir Rusų studentų susivienijimo nare⁹⁴; Tamara buvo išgyvenusi sovietų okupaciją Lietuvoje ir persikėlusi gyventi pas seserį į JAV atšilus politiniam klimatui SSRS.

Išvados

Išlikusių archyvinių, spaudos ir kitų šaltinių duomenų analizė leido nustatyti konkrečių rusų kilmės Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių iš Lietuvos santykį su rusų diaspora JAV. Iš šių pabėgėlių išskirtinos dvi individų grupės, kurias skyrė amžius ir vertybinės nuostatos. Vienai iš šių grupių priskirtini buvę Rusijos imperijos politinio elito atstovai ir įvairių karinių kampanijų veteranai. Jie iš savo asmeninės patirties pažino Rusiją, dalyvavo jos visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime, o atsidūrę nepriklausomoje Lietuvoje išsaugojo savo etninę ir religinę tapatybę, prisidėjo prie vietos rusų bendruomenės kultūrinio gyvenimo organizavimo ir plėtotės. Šie bruožai siejo juos su rusų diaspora JAV, kuriai priklausė tūkstančiai rusų kilmės Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių iš kitų Europos šalių bei anksčiau į JAV atvykusių emigrantų iš Rusijos. Savitas šių sąsajų atspindys – paminklai, žymintys rusų kilmės Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių iš Lietuvos kapavietes rusų stačiatikių kapinėse JAV.

Su rusų diaspora JAV ryšį palaikė kai kurie rusų kilmės pabėgėliai iš Lietuvos, kurie patys beveik arba iš viso nebuvo gyvenę Rusijoje, bet nepriklausomoje Lietuvoje buvo išugdyti pagarbos rusų kalbai ir kultūrai, Stačiatikių bažnyčios tradicijoms ir priešiško sovietinei Rusijai dvasia. Juos ugdant svariai pasitarnavo mokslas Kauno mokytojų draugijos rusų gimnazijoje, dalyvavimas Kauno rusų skautų draugovės ir VDU rusų studentų organizacijų veikloje, ryšiai su antisovietinėmis rusų emigrantų jaunimo organizacijomis kitose Europos šalyse. Šios kategorijos atstovai pritaikė Lietuvoje įgytą išsilavinimą ir dalyvavimo visuomeninėse organizacijose patirtį JAV, įsilieję į rusų visuomenines organizacijas, siekusias išsaugoti ir populiarinti rusų kultūrą, supažindinti su ja amerikiečių visuomenę ir kovoti su komunistine ideologija. Taip pat atskleistos įsiliejimo į rusų stačiatikių bendruomenių veiklą ir Rusų stačiatikių bažnyčiai užsienyje pavaldžių parapijų veiklą individualios patirtys.

Literatūra

Dailės kritikas ir istorikas Mikalojus Vorobjovas (1903–1954), t. 1, sud. G. Jankevičiūtė. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2017.

Frėjutė-Rakauskienė, Monika, „Rusų etninės grupės reprezentacija Lietuvos spaudoje. Negyjančios Antrojo pasaulinio karo žaizdos“, in *Lietuvos rusai XX–XXI a. pradžioje: istorija, tapatybė, atmintis*, red. G. Potašenko. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, 351–387.

⁹³ “A Bit of Russia Amid the Pines”, *The Record*, 1984 November 23.

⁹⁴ 1943 03 15 VDU Medicinos fakulteto liudijimas Nr. 1065, LCVA, f. 631, ap. 7, b. 10436, lapas nenumeruotas.

- Josifo Brodskio ryšiai su Lietuva*, sud. R. Katilius. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2013.
- Kasatkina, Natalija ir Marcinkevičius, Andrius, *Rusai Lietuvos Respublikos visuomenėje 1918–1940 m.: istorinės retrospektyvos konstravimas*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
- Klumbytė, Neringa, „Bipolinio istorinio teisingumo struktūros ir politinė atskirtis. Lietuvos rusakalbių prisiminimai apie Antrąjį pasaulinį karą Lietuvos ir Rusijos istorijos politikos kontekste“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2 (2017), 137–168.
- Laukaitytė, Regina, „Imperijos epilogas Lietuvoje: rusų emigrantai 1918–1940 m.“, *Istorija* 2 (78) (2010), 25–33.
- Laukaitytė, Regina, „Rusai Lietuvoje vokiečių okupacijos metais (1941–1944)“, *Lietuvos istorijos metraštis* 1 (2011), 57–69.
- Laukaitytė, Regina, „Sentikių bažnyčia Lietuvoje vokiečių okupacijos metais (1941–1944)“, *Istorija* 69 (2008), 33–41.
- Lietuva, 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija*, red. A. Anušauskas. Vilnius: Mintis, 2005.
- Lopata, Raimondas, „Rusijos istorijos politika“, *Politologija* 4 (2013), 3–42.
- Marcinkevičius, Andrius, „Antrojo pasaulinio karo laikotarpio rusų kilmės išeiviai iš Lietuvos: socialinio ir kultūrinio portreto metmenys“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1 (2016), 15–28.
- Marcinkevičius, Andrius, „Istorinio teisingumo diskursų formavimas Lietuvos spaudoje lietuvių ir rusų kalba“, in Frėjutė-Rakauskienė, Monika et al., *Socialinis ir istorinis teisingumas daugiaetninėje Lietuvos visuomenėje: sampratos, patirtys ir kontekstai*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2018, 45–100.
- Potašenko, Grigorijus, „Rusai Lietuvoje 1944 m. liepą–1953 m.: rusų migracijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos atmintis“, in *Lietuvos rusai XX–XXI a. pradžioje: istorija, tapatybė, atmintis*, red. G. Potašenko. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, 73–182.
- Raeff, Marc, *Russia Abroad: A Cultural History of the Russian Emigration, 1919–1939*. New York: Oxford University Press, 1990.
- Saladžinskas, Sigitas, „Tragiški Mikalojaus Vorobjovo ir jo tėvų gyvenimo faktai“, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis* 16 (2012), 9–26.
- Sokolsky, Anatole, *Through War, Revolution and Peace*. Salt Lake City: Palimpsest Press, 1998.
- Антошин, Алексей Валерьевич, *Российские эмигранты в условиях «холодной войны»: середина 1940-х – середина 1960-х гг.* Екатеринбург: Изд-во Уральского государственного университета, 2008.
- Антошин, Алексей Валерьевич, «Культура российской диаспоры в США (1960-е – 1980-е гг.)», *Ойкумена. Регионоведческие исследования* 1 (2011), 43–51.
- Антошин, Алексей Валерьевич и Сухов, Николай Вадимович, «Русские эмигранты в Марокко после Второй мировой войны», *Восточный архив* 2 (36) (2017), 61–76.
- Балтийско-русский сборник*. Книга II: *Материалы по истории русской жизни в Риге и Каунасе*. Из Архива Гуверовского института. Издание подготовили Лазарь Флейшман и Борис Равдин. Stanford, 2007.
- Бок, Мария, П. А. *Столыпин, Воспоминания о моем отце*. Москва: Современник, 1992.
- Волков, Евгений Владимирович, «Антибольшевистская российская эмиграция в США: к вопросу о специфике диаспоры», *Magistra Vitae: электронный журнал по историческим наукам и археологии* 1 (2017), 152–162.
- Гентшке, Валерия Львовна, Сабенникова, Ирина Вячеславовна, Ловцов и Алексей Сергеевич, *Исследователи Русского Зарубежья*. Биографический словарь, выпуск 1. Москва, Берлин: Директ-Медия, 2018.

- Головкин, Александр Андреевич, «Правовое положение русских эмигрантов в США в послевоенный период (1945–1950-е гг.)», *Вестник РУДН. Серия: История России = RUDN Journal of Russian History*, 2017, vol. 16, no. 1, 81–96.
- Горелик, Борис, *Российская эмиграция в Южную Африку*. Москва: Институт Африки РАН, 2007.
- Добужинский, Мстислав Валерианович, *Воспоминания*, под. Г. И. Чугунов. Москва: Наука, 1987.
- Эмиграция и репатриация в России*, под. ред. В. А. Ионцев, Н. М. Лебедев, М. В. Назаров, А. В. Окорочков. Москва: Попечительство о нуждах российских репатриантов, 2001.
- Кинстлер, Анатолий, «Прибалтийская православная тема в Архиве Германской Епархии РПЦЗ», *Православие в Балтии* 3 (12) (2015), 11–48.
- Лаукайтис, Регина, «Репрессии против духовенства Литовской православной епархии в период сталинизма», *Православие в Балтии* 8 (2018), 149–164.
- Медведева, Татьяна Александровна и Бушуева, Светлана Вадимовна, «Проблемы формирования второй волны Российской эмиграции XX века», *История. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского* 5 (2017), 31–39.
- Незабытые могилы. Российское зарубежье некрологи 1917–1997 в шести томах*, сост. В. Н. Чуваков. Российская государственная библиотека. Отдел литературы русского зарубежья. Москва: Российская государственная библиотека, издательство «Пашков дом», 6 т., 1999–2006.
- Нитобург, Эдуард Львович, *Русские в США. История и судьбы: 1870–1970*. Москва: Наука, 2005.
- Население России в XX веке. Исторические очерки*, отв. ред. Ю. А. Поляков, т. 2: 1940–1959 гг. Москва: РОССПЭН, 2001, 148–149.
- Русские в Северной Америке. Биографический словарь*, сост. Е. А. Александров. Хэмдэн (США), Сан Франциско (США), Санкт Петербург (Россия), 2005.
- Русское национальное меньшинство в Эстонской Республике (1918–1940)*, под. ред. С. Г. Исакова. Тарту: Крипта, 2001.
- Рыжакова, Светлана Игоревна, «Фуксы, коммильтоны, филистры...: некоторые предварительные заметки и материалы о студенческих корпорациях Латвии», *Антропологический форум № 19 online* (2013), 45–105.
- Сабенникова, Ирина Вячеславовна, «Русская эмиграция как историко-культурный феномен», *Мир России* 3 (1997), 155–184.
- Ульянкина, Татьяна Ивановна, «Толстовский фонд: участие в судьбах русских ученых-эмигрантов», *Россия и современный мир* 3 (2003), 240–244.
- Чернай, Алексей (архимандрит), *Жизненный путь русского священника*. Сан-Франциско: Глобус, 1981.
- Хисамутдинов, Амир Александрович, «Русские в Америке: проблемы адаптации», *Ойкумена. Регионоведческие исследования* 4 (15), (2010) 9–14.

Andrius MARCINKEVIČIUS

RELATION OF RUSSIAN REFUGEES OF WORLD WAR II FROM
LITHUANIA TO RUSSIAN DIASPORA IN THE USA: ANALYSIS OF
INDIVIDUAL EXPERIENCES

Summary. This article analyzes the ties that Russian refugees from Lithuania during World War II had with the Russian diaspora in the United States, as revealed by individual experiences of participation in the Russian emigrants' religious and social organizations and by surviving gravesite monuments in historical Russian Orthodox cemeteries in the United States. What influence on the ties of Russian war refugees from Lithuania with the Russian diaspora did their ethnic background, their family and social connections, their education obtained in Lithuania and elsewhere, and their work and social activities have? That is one of the questions this article tries to clarify. The research revealed that those World War II Russian refugees from Lithuania who remained loyal to Russian culture and to the idea of a Russia liberated from communism joined the civic activities in the United States that aimed to acquaint Americans with the cultural and religious traditions of Russia before the Communist revolution and also aimed to deconstruct Communist ideology. Some of the refugees entered into ties with the Russian diaspora through membership in communities of clergy and faithful opposed to the USSR because of its religious persecution of the Russian Orthodox Church abroad.

Keywords: World War II, Lithuania, refugees of Russian origin, ethnic and religious identity, Russian diaspora.